

NYHEDSBREV

Nr. 20
Maj
2024

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 20
(ISSN: 2445-9984). Redaktionen afsluttet medio april 2024
Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen
Redaktion:

Kirsten Lundholm Appel · ka@dsl.dk
Bjarke Moe · bmoe@dsl.dk

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Christians Brygge 1, 1219 København K
Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14
Mail: sekretariat@dsl.dk · Telefon: 33 13 06 60
Hjemmeside: dsl.dk

Forsiden: Titelblad til Ludvig Schyttes *Tove* (1896) med musik til tekster af J.P. Jacobsens *Gurresange*. Se omtalen af projektet *Musikalske fortolkninger af dansk lyrik* (s. 4-5).

PRESSEKLIP

»Nyttige litteraturhistoriske synspunkter har derudover kunnet hentes i efterskrifter og kommentarer til de faglige udgaver af Thomasine Gyllembourg, Mathilde Fibiger og Marie Bregendahl, som er fremkommet i serien »Danske Klassikere« hos Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.«

Erik Skyum-Nielsen, *Information*, 2. juni 2023

»The book offers far more than its title promises, with regard to both historical and astronomical content, and represents a superb editorial project.«

Anmeldelse af *Ole Rømer's Triduum*, skrevet af Jarosław Włodarczyk, *Journal for the History of Astronomy*, vol. 54 (4), s. 485-486

»En stor del af de registrerede artikler findes ikke på nettet – hverken registreret eller i fuld tekst. Artikler og bøger præsenteres i sammenhæng og med mange indholdsnoter og med anmeldelser af bøgerne. Det giver et overblik, som en Googlesøgning ikke giver.«

Leif Andresen om *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi i Danmarks Biblioteker*, nr. 6, 2023, s. 3

»Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs liste afslører, hvordan politiske dagsordener har påvirket sproget i det forgangne år.«

Serge Savin i *Akademikerbladet*, 12. marts 2024 om »Årets ord« 2023

»The dust of one age is the gold of another«, lyder et motto blandt biblioteks- og arkivfolk. Altså, det der engang blot var upåagtet hverdagslæsning – skolebøger, skillingsviser, håndbøger – kan i en senere tid påkalde sig interesse som kilde til levet liv og gamle forestillingsverdener.

Men af og til går det omvendt. Fra guld til støv, så at sige. Kunstnere og intellektuelle der har været beundrede i deres egen tid, kan hurtigt falme i den kollektive erindring. Sådan gik det forfatteren og debattøren Karin Michaëlis, der for 100 år siden var en europæisk berømt, men efter sin død blev så godt som glemt.

I disse år bliver Michaëlis imidlertid genopdaget og genudgivet. Og tilsvarende graves der i vores forsknings- og udgivelsesprojekt *Musikalske fortolkninger af dansk lyrik* glemte komponister i 1800- og 1900-tallets Danmark frem. Det kan man læse mere om i dette nyhedsbrev.

Der kan være mange grunde til at tidligere tiders koryfæer går i glemmebogen – æstetiske strømninger, ideologiske paradigmeskift, nye forskningsspørgsmål og rene tilfældigheder. Men af de samme grunde kan de heldigvis også blive genopdaget. Kanon er ikke en statisk størrelse, tværtimod, kanon skal justeres løbende. Det kræver imidlertid at kulturarvsinstitutionerne ikke alene passer godt på alt det ikke-kanoniserede, det kulturhistorikeren Aleida Assmann har benævnt »arkivet« – men også at de sørger for at give adgang til det.

Et udgiverselskab som Det Danske Sprog- og Litteraturselskab skal være med til at kaste lys ind i arkivet – også vores eget hjørne af det: Vi er nu gået i gang med at digitalisere vores bagkatalog og kan dermed rette opmærksomheden mod hvad man for 80-100 år siden fandt værd at udgive.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Et nyt projekt, der blev igangsat i august 2023, har til formål at undersøge *Musikalske fortolkninger af dansk lyrik*. Projektet bygger på den receptionsæstetiske tænkning, at »læsning« ikke alene er en aktiv, men også en producerende handling. Ved at forfølge denne tanke undersøger projektet musikalske værker som en forståelsesramme om komponisternes individuelle læsning og fortolkning af digtene.

I den indledende fase har vi indsamlet oplysninger om musik komponeret til digte af de tre forfattere, som projektet fokuserer på: B.S. Ingemann, Carsten Hauch og J.P. Jacobsen, hvis forfatterskaber repræsenterer forskellige strømninger i 1800-tallets litterære landskab. Fælles for dem er, at de har tiltrukket sig opmærksomhed fra sam- og eftertidens komponister. Resultatet af denne del af projektet vil være fyldige bibliografier med referencer mellem digte og kompositioner.

Materialet er overvældende, og vi har registreret hundredvis af musikværker, overvejende af danske komponister. Hvor bibliografierne på den ene side bliver et internt arbejdsredskab til at udvælge interessante værker til nærmere undersøgelse, er hensigten også, at de på den anden side kan inspirere andre, lige fra alment interesserede til fagfæller og udøvende musikere, der beskæftiger sig med dansk lyrik.

Det omfattende materiale gør det muligt for projektet at fortælle en hidtil tavs historie om, hvordan dansk lyrik er blevet læst og fortolket af et udsnit af aktører i dansk kulturliv. Et eksempel er B.S. Ingemanns *Pigens sang ved bækken*, der næppe gælder som Ingemanns mest kendte digt, men som i udpræget grad har haft en appel til komponister og dermed sikkert også mange andre. Digtet, som er en slags folkevisepasteiche, er sat i musik hele 24 gange i perioden 1846-1930. Nogle komponister har villet genskabe en genklang af middelalder med brug af harpeefterlignende lyde. Andre har villet skabe enkle folkelige sange med et tydeligt markeret omkvæd. Endnu andre har ignoreret digtets formale træk og fokuseret på den psykologiske udvikling: den længselsfulde kvinde, der til sidst indser, at hun er blevet forladt.

Også Ingemanns *Aftensang* med førstelinjen »Fred hviler over land og by« har komponister gennem 200 år fundet aktuel igen og igen. Til dette digt har vi fundet over 20 forskellige kompositioner, der viser, at komponisterne på baggrund af deres læsninger ser forskellige perspektiver i tekstens aftensansninger. Desuden er selve teksternes forandringer over tid også ofte interessante. I tilfældet *Aftensang* blev Ingemanns

Pigens Sang ved Bækken.

(B. S. INGEMANN.)

Allegretto.

1. Ved Bæk - ken jeg sid - der den lan - ge Sommer -
2. Paa Sti - en jeg ven - ter, naar So - len gaar til
3. Ved Bæk - ken han tog mig i Haan - den ret med
4. End Fug - le - ne sjun - ge og Bæk - kens Vo - ver

Emil Juel-Frederiksens melodi til Pigens sang ved bækken (udgivet 1897-98) indledes med akkordbrydninger i klaveret vist med bølgelinjer, hvormed det efterligner et harpeakkompagnement.

oprindelige afslutningsstrofe, som rummer en vægtig teologisk formulering om fjendekærlighed, allerede på et tidligt tidspunkt frasorteret i forbindelse med optagelsen i en sangbog. Strofen er siden i så godt som alle sang- og salmebøger, digtet optræder i, blevet udeladt.

Ud over bibliografierne vil projektet munde ud i digitale udgaver af udvalgte digte med tilhørende musik samt introduktioner og forskningsartikler, der belyser projektets tværfæstetiske problemstillinger. Projektet er finansieret af Carlsbergfondet og løber frem til udgangen af 2025.

Jakob Schweppenhäuser · js@dsl.dk

Bjarke Moe · bmoe@dsl.dk

Familien af sprogteknologiske resurser der er udviklet på basis af Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs to ordbøger *Den Danske Ordbog* (DDO) og *Den Danske Begrebsordbog*, er netop blevet udvidet med et nyt medlem, *COR.SEM*. Også denne gang er ressourcen udviklet i tæt samarbejde mellem Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Center for Sprogteknologi på Københavns Universitet, et samarbejde der i år fejrer 20-årsjubilæum.

COR.SEM er udviklet inden for det 3-årige COR-projekt, et samarbejde mellem Center for Sprogteknologi, Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab om at udvikle ordbogsressurser til sprogteknologiske formål. *COR.SEM* beskriver betydningerne for 34.000 lemmer fra *Retskrivningsordbogen* og DDO. Udgangspunktet for beskrivelserne er det danske WordNet *DanNet*, *Det Danske FrameNet-leksikon* og *Det Danske Sentiment-leksikon*, men *COR.SEM* bidrager med mange nye oplysninger for betydninger der hidtil ikke var dækket i de andre resurser. De mange oplysninger kan anvendes til træning og test af sprogmodeller. De kan også danne grundlag for udviklingen af automatisk betydningsopmærkning af tekster.

På sitet corsem.dsl.dk kan man dykke ned i ressursens indhold. Knap 1/3 af opslagsordene er centrale begreber i *DanNet* og/eller nøgleord i *Den Danske Begrebsordbog*, en oplysning der kan anvendes til at indkredse de mest centrale ord i dansk (fx *adlyde*, *adgang*, *adresse*, *advarsel*, *hætte* og *høflig*). Man kan også gå på opdagelse i verber med betydningen 'at kommunikere', for de har alle den ontologiske type Act+Communication. Det fremgår fx at denne type er meget hyppig blandt de verber der kun har én betydning. I undersøgelsen kan man fokusere på negativt ladede verber: *bagvaske*, *bebrejde*, *anklage*, *efterplapre*, *formane* osv. og se at de udgør en stor andel af vores negativt ladede ordforråd, kun overgået af negative ord for personer. Man kan vha. *COR.SEM* udlede at *stå* og *tage* er de ord der har flest betydninger i dansk, og at *hånd* er et af dem der oftest indgår i et fast udtryk. På den måde kan *COR.SEM* anvendes til mange former for lingvistiske og leksikalske undersøgelser.

Alle betydninger i *COR.SEM* er beskrevet med et overbegreb (fx overbegrebet *blomst* for *rose*) og en ontologisk type (fx Experience+Mental for *forlegenhed*). Mange har desuden en semantisk ramme (fx Chatting for *snakke*) og endnu flere en polaritetsværdi

(fx har både *ævla* og *forlegenhed* negativ polaritet -1). Desuden har langt de fleste *COR.SEM*-betydninger enten et synonym fra DDO eller en række beslægtede ord fra Begrebsordbogen.

Det er vores håb at *COR.SEM* bliver et samlingspunkt for danske og nordiske betydningsordbøger. Når betydninger fra en anden ordbog kobles til *COR.SEM*, kan de formaliserede oplysninger overføres og gøre nytte, fx i nye visninger af ordbogsindhold. De forenklede betydninger i *COR.SEM* gør den også velegnet til opslag foretaget direkte fra en digital tekst.

COR-projektet er finansieret af Digitaliseringsstyrelsen.

Sanni Nimb · sn@dsl.dk

forlegenhed sb., fk.

Betydning 1: det at føle sig forlegen

Synonym fra DDO: flovhed

Emne: psy

Brugseksempler: ▼

Overbegreb: følelse, fornemmelse, sindsstemning

Relaterede ord fra DDB: *beklemthed, blufærdighed, skamfuldhed, tvivl, usikkerhed*

Ontologisk Type: Experience+Mental

Frame: Feeling

Sentiment: -1.0

Opslag på ordet forlegenhed i corsem.dsl.dk's ordbogsvisning.

DIGITALISERING AF DSL'S BAGKATALOG

Det er et stort ønske for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab at få selskabets ældre, trykte bogudgivelser tilgængeliggjort online på *tekstnet.dk*. I løbet af 2023 har vi kunnet tage et godt skridt i denne retning takket være Claus Rønlev, der på sin hjemmeside *ronlev.dk* tilgængeliggør ældre værker om dansk historie, særlig slægts- og kulturhistorie. Efter aftale med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab har Rønlev i 2023 produceret digitale

versioner af en lang række DSL-udgaver, som nu kan tilgås i pdf-format både på DSL's *tekstnet.dk* og på *ronlev.dk*.

Scan QR-koden og se en oversigt over tekster, som Claus Rønlev har digitaliseret.

Thomas Hansen · th@dsl.dk

MARTIN ANDERSEN NEXØ PÅ TEKSTNET.DK

I foråret 2023 indgik Det Danske Sprog- og Litteraturselskab en aftale med Martin Andersen Nexø Fonden om at digitalisere fem værker af Andersen Nexø, som DSL tidligere har udgivet i bogform. Det drejer sig om *Soldage* (1996), *Erindringer* (1999), *Pelle Erobreren* (2002), *Ditte Menneskebarn* (2005) og *Samlede fortællinger* (2013), der nu udgives på selskabets tekstplatform, *tekstnet.dk*.

Henrik Yde, formand for Nexø Fonden, stod i sin tid for tekstudgivelse, noter og efterskrift i alle disse bogudgaver, og han har nu fungeret som konsulent i arbejdet med digitaliseringen.

Projektet har bestået i at omdanne trykt materiale til læsevenlige hjemmesider. Herudover har overvejelser om hvordan elementer som efterskrift, noter eller billeder bedst inkorporeres i et digitalt format, og udvikling af metoder til f.eks. automatiseret korrekturlæsning, udgjort de væsentligste dele af projektet. Disse erfaringer vil givetvis komme fremtidige udgivelser på *tekstnet.dk* til gode.

Den digitale udgivelse forventes at ligge færdig i sin helhed inden 1. juni 2024, der er 70-årsdagen for Martin Andersen Nexøs død. Den digitale udgivelse er støttet af Martin Andersen Nexø Fonden.

Gustav Juhl Mikkelsen · gjm@dsl.dk

PETER NANSENS BREVVEKSLING MED BRØDRENE BRANDES

Udateret selvportræt.

på Gyldendal. Som læser får man et fint indtryk af Nansen som en diplomatiets mester og af Georg Brandes som en krævende, men utrætteligt produktiv forfatter. Langsomt kommer de imidlertid tættere på hinanden og knytter efterhånden et varmt venskab.

Alle tre brevskrivere er øvede skribenter, og brevvekslingerne er fængslende læsning. Især de første år er for dem alle kampår, både politisk og kulturpolitisk. Brevvekslingerne er et fint supplement til brevskrivernes erindringer, men langt mere autentiske og upolerede.

Udgivelsen støttes af Augustinus Fonden, Lillian og Dan Finks Fond, Svend Grundtvig og Axel Olriks Legat, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Moth-Lunds Fond, Politiken-Fonden og Statens Kunstfonds Projektudvalg for Litteratur.

Camilla Zacho Larsen · czacho@hotmail.com

KARIN MICHAËLIS

Karin Michaëlis tegnet af Valdemar Andersen.

Karin Michaëlis (1872-1950) nød i sin samtid international anerkendelse både som forfatter og som debattør. Herhjemme var hun efter sin død i mange år så godt som glemt, men det har ændret sig i de seneste årtier. I 2006 blev Karin Michaëlis-selskabet stiftet, og i 2022 blev hun fejret som »Årets klassiker« på Klassikerdagen.

I samarbejde med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab har Dansk Lærereforeningen udgivet Michaëlis' lille, nybrydende roman *Barnet* (1902). Gennem dialog og dagbogsoptegnelser giver romanen stemme til den unge, døende kvinde Andrea, som er en opmærksom iagttager af sine forældres triste ægteskab.

Udgaven er tilrettelagt så den kan læses af elever på ungdomsuddannelserne. Teksten er udgivet og kommenteret af Jesper Gehlert Nielsen, og Mischa Sloth Carlsen og Ditte Eberth Timmermann har forfattet bogens indledning.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

DANSK LITTERATURHISTORISK BIBLIOGRAFI – NU TILGÆNGELIG I BIBLIOTEK.DK

Den 1. august 2023 offentliggjorde Det Danske Sprog- og Litteraturselskab den nye version af *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi*. Den bibliografiske database indeholder nu mere end 23.000 poster, der henviser til artikler, bøger, afhandlinger m.m. om dansk litteratur. Bibliografien tilgås via følgende link: bibl.dsl.dk/dlb.

Siden er bibliografien også blevet integreret i DBC's (tidl. Dansk Bibliotekscenter) 'data-brønd', som bl.a. indeholder folke- og forskningsbibliotekernes poster samt poster fra andre fagbibliografier. Det betyder, at *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi*'s poster kan komme med i søgeresultatet, når man søger på bibliotek.dk og andre platforme.

Bibliografien er støttet af Augustinus Fonden, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond samt Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab (Københavns Universitet).

Lasse Seistrup Holst · lsh@dsl.dk

DIPLOMATARIUM DANICUM ONLINE

Den 16. juni 2023 fejrede Det Danske Sprog- og Litteraturselskab digitaliseringen af *Diplomatarium Danicum*: Samtlige tekster fra perioden 789 til 1439 kan nu tilgås online på adressen tekstnet.dk/books/dipdan/. Fejringen, som var kulminationen på små to års skannings- og redigeringsarbejde inden for rammerne af projektet *Diplomatarium Danicum – middelalderens dokumenter online* (DDMDO), fandt sted i Blixen-salen på Det Kongelige Bibliotek, og i dagens anledning blev der holdt skarpe og tankevækkende foredrag, der illustrerede Diplomatariets mange facetter i tid og rum.

Med DDMDO er det lykkedes at efterkomme et længe næret ønske i historiske og filologiske fagmiljøer om digitalisering af hele Diplomatariets tekstkorpus. Vi er nu i gang med at udbygge DDMDO med eksterne forsknings- og studieressourcer, bl.a. i form af nye artikler om udvalgte diplomer. Pointen er at vise nogle af de mange muligheder, Diplomatariet giver i studiet af middelalderhistorie og -filologi. I særdeleshed vil søgemulighederne på tværs af hele tekstmaterialet åbne for studier og forskning af komparativ karakter, som før i tiden ikke lod sig gennemføre i praksis.

DDMDO er finansieret af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal. Arbejdet med at udbygge DDMDO med nye forskningsressourcer er støttet af Carlsbergfondet.

Markus Hedemann · mh@dsl.dk

GRUNDTVIG PÅ ENGELSK I HØJSKOLESANGBOGEN

Når en ny udgave af Højskolesangbogen ser dagens lys, rejser der sig mange spørgsmål til og diskussioner af hvorfor en bestemt sang er udeladt og tilsvarende hvorfor en anden er medtaget. Ikke mindst når det gælder salmer og sange af N.F.S. Grundtvig, der havde 228 (33 %) af 681 numre i 10. udgave fra 1922 og kun 66 (11 %) af 601 numre i 19. udgave fra 2020, kan synspunkterne være heftige.

I 18. udgave fra 2006 bragtes en engelsk oversættelse ved Johs. Knudsen af den meget yndede »Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord«, men den holdt ikke længe. Allerede i 19. udgave var den forsvundet igen. Se to linjer af første vers af de to versioner nedenfor.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

Dansk

*Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord
som det, jeg ville ej med kongers bytte*

Engelsk

*A plain and active, joyful life on earth,
A treasure ne'er for pow'r or gold to barter*

UNDER STREGEN

Der findes mange talemåder der advarer mod at gøre noget overflødigt: man skal ikke bringe kul til Newcastle eller ugler til Athen, for de to byer har rigeligt. På samme måde forekommer det unyttigt at give Det Danske Sprog- og Litteraturselskab et eksemplar af 28-bindsværket *Ordbog over det danske Sprog*. Det var jo trods alt i selskabets regi dette storværk udkom i perioden 1918-1956. Alligevel har i de senere år hele to eksemplarer med fornem proveniens fundet vej til Christians Brygge: ét der har været i forfatteren Villy Sørensens eje, og ét der har tilhørt Johs. Brøndum-Nielsen, der i en årrække var redaktør ved ordbogen. At han aldrig slap interessen for dansk ordhistorie, fremgår af de avisudklip, notitser og tilføjelser bindene er spækket med. I modsætning til bagerbørnene der fik hvedebrød, skal Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nok forstå at goutere gaverne.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk